

نقش دهیاری‌ها در توسعه کالبدی- فضایی نواحی روستایی

مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی علی آباد کتول

علی اکبر نجفی کانی^{۱*}، بهمن صحنه^۲، لیلا نظری^۳

۱. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران.
۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران.
۳. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران.

DOI:10.22034/mpsh.2023.347189.1006

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۹

چکیده

امروزه توسعه پایدار روستایی به عنوان کلیدی‌ترین راهبرد توسعه در راستای بهبود اوضاع اقتصادی، اجتماعی و حفظ محیط‌زیست مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفته است. هدف کلی پژوهش حاضر بررسی نقش دهیاران در توسعه کالبدی فضایی نواحی روستایی در بخش مرکزی شهرستان علی‌آباد کتول می‌باشد. روش تحقیق توصیفی تحلیلی و پیمایشی با هدف کاربردی می‌باشد. جامعه آماری مورد مطالعه ۳۵۹۱ خانوار روستایی بوده که ۳۵۰ نفر از آنان به عنوان جامعه نمونه بر اساس فرمول کوکران انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق آزمون‌های ویلکاکسون، مک‌نمار، فریدمن، کای اسکوئر، فای / کرامر، مان وایتنی و آزمون T مستقل در محیط نرم‌افزاری SPSS انجام شده است. نتایج آزمون مان وایتنی نشان داد که اگرچه در برخی از گویه‌ها از قبیل تغییر کاربری زراعی به دامداری و دامداری به مسکونی و خدماتی از قبیل گرمابه عمومی و کشتارگاه دام و ایجاد ایستگاه آتش‌نشانی تفاوت معناداری بین «روستاهای با فعالیت بیش از یک دهه و روستاهای دارای دهیاری جدیدالتاسیس» وجود نداشته است، اما بین دهیاری و توسعه شاخص‌های اقتصادی رابطه معنادار تا سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و دهیاری‌ها نقش مثبتی در توسعه اقتصادی روستاها ایفا کرده‌اند. همچنین ارتقای کیفی زیستی در نتیجه بهبود معیشت بعد از تأسیس دهیاری رابطه معنادار و ۹۹ درصدی را تبیین می‌نماید. از اینرو تشویق و ترغیب دهیاری‌ها در راستای بهبود عملکرد و به تبع آن تثبیت جمعیت روستاییان در روستا و یا کاهش مهاجرت به منظور استفاده بهینه از ظرفیت‌های موجود و بهبود کالبدی - فضایی روستا امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد.

واژگان کلیدی: دهیاری، توسعه، توسعه پایدار، توسعه کالبدی، علی‌آباد کتول.

alinajafi_1159@yahoo.com

* نویسنده مسئول: علی اکبر نجفی کانی

مقدمه

مایکل تو دارو ضرورت تقدم و توجه به توسعه روستایی نسبت به توسعه شهری را به علت اینکه راه‌حل نهایی مسئله بیکاری شهری و تراکم جمعیت، بهبود محیط روستایی است عنوان می‌کند. مطبوعی لنگرودی به نقل از دوگاس می‌گوید اگر به اختلاف‌های ساختاری روستاها بیندیشیم در بین روستاهای نواحی مختلف، اختلاف ساختاری شدیدی به چشم می‌خورد. اختلاف بین روستایی در دوره معاصر، آن‌چنان شدید است که شاید مقایسه بسیاری از آن‌ها با یکدیگر نادرست باشد. تعدادی از روستاهای کشورهای پیشرفته دارای تمامی امکانات زیست در کیفیت بسیار مطلوب می‌باشند. سهولت دسترسی به تمامی امکانات زیست، ساکنان روستایی را بی‌نیاز به تفکر در مورد زیستن در شهرها می‌نماید. در ایجاد چنین شرایطی، دو عامل مدیریت روستایی و سرمایه‌گذاری، در مقایسه با سایر عوامل از اهمیت بیشتری برخوردارند. چون درصدی از کارکردهای مربوط به تأمین سرمایه به نحوه مدیریت روستایی مربوط می‌شود. لذا می‌توان مدیریت روستایی را به‌عنوان مهمترین عامل در توسعه روستایی

مطرح کرد. در گذشته فقدان مدیریت واحد و یکپارچه، مشکلات بسیاری را در فرآیند تهیه و اجرای طرح‌های روستایی مانند بهسازی و هادی روستایی فراهم می‌کرد و این مسئله در عدم توفیق نسبی این طرح‌ها در روستاهاست، امری که می‌تواند با مشارکت مردم و دیگر دستگاه‌های اجرایی، به شکل مطلوب به اجرا در بیاید (رضوانی، ۱۳۹۰: ۹۸). مدیریت روستایی ابزاری برای تحقق نتایج مفید و پایدار است. این مدیریت موجب توانمندسازی روستاییان برای توسعه پایدار و کاهش فقر شده است (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۵۹). شیوه نوین مدیریت روستایی در ایران را باید یک گام موثر و مثبت در راستای عمران و آبادانی روستاها تلقی نمود. با ذکر اینکه امروزه دهیاری‌ها می‌توانند به‌عنوان بازوی اجرایی در روستاها در زمینه عمران و خدمات نقش کلیدی را ایفا نمایند (ریاحی و کرمی نسب، ۱۳۹۲: ۷۰). جایگاه مهم دهیاری‌ها در مدیریت و توسعه روستایی، ارزیابی عملکرد را برای آن‌ها ضروری می‌سازد و در اجرای صحیح آن بسیاری از هزینه‌ها کاسته می‌شود و با شناسایی نقاط قوت و ضعف، زمینه کارایی و کارآمدی در انجام وظایف محول شده به دهیاری‌ها فراهم می‌شود. استان گلستان هم به لحاظ سابقه راه‌اندازی دهیاری و هم از نظر بالا بودن تعداد روستاهای کوچک دارای دهیاری جزو استان‌های اولویت‌دار محسوب می‌شود. با توجه به این نکته شهرستان علی‌آباد کتول هم جزو شهرهایی است که بخش عظیمی از جمعیت آن در روستاها زندگی می‌کنند، ولی وضعیت خدمات ارائه شده در روستاهای شهرستان بیانگر آن است که از نظر تأسیسات زیربنایی آبادی‌های واقع در این منطقه تفاوت‌هایی وجود دارد. اختلاف در سطح درآمد و رفاه نسبی و برخورداری از فرصت‌های شغلی و توزیع نامناسب امکانات بین نقاط شهری و روستایی، رواج فعالیت‌های کشاورزی با بازدهی پایین، وجود نیروی کار مازاد بر فعالیت‌های این بخش و بیکاران فصلی در روستاها و مهاجرت روستاییان به شهرها و کیفیت پایین و فرسودگی ابنیه‌های روستایی و عدم دلبستگی به دلیل ضعف وابستگی محیط و ضعف حس مکان ناشی از ضعف عملکرد کالبدی از مشکلاتی است که روستاهای این شهرستان با آن دست‌به‌گریبان هستند. از آنجایی که ریشه بیشتر مهاجرت‌ها در مناطق روستایی بر پایه همین مشکلات نهفته است و از سوی دیگر تمامی روستاهای این منطقه دارای شورای اسلامی روستا و تقریباً همگی دارای دهیاری هستند. در این پژوهش هدف بررسی و ارزیابی جوانب مختلف فعالیت‌های دهیاری‌های بخش مرکزی علی‌آباد کتول در بهبود وضعیت روستاها و در نتیجه نگهداشت جمعیت در روستاها می‌باشد. از اینرو تحقیق حاضر درصدد پاسخ به سوالات زیر می‌باشد.

- آیا بین ایجاد دهیاری‌ها با میزان توسعه کالبدی و زیست‌محیطی نواحی روستایی رابطه‌ای وجود دارد؟

- آیا بین میزان عملکرد دهیاری‌ها با توسعه مولفه‌های اقتصادی و بهبود شاخص‌های اجتماعی و تثبیت جمعیت روستاییان به منظور بهره‌گیری از ظرفیت‌های روستایی رابطه وجود دارد؟

مبانی نظری تحقیق

دستیابی به توسعه و بهبود کیفیت زندگی، از آرمان‌هایی است که ذهن بشر را به خود مشغول نموده است و توسعه زمانی تحقق می‌یابد که از تمامی عوامل، امکانات و منابع تولید استفاده بهینه به عمل آید (قادرمرزی، ۱۳۹۴: ۱۱۲). در این راستا جانانتان مرداخ توسعه پایدار روستایی را نوعی از توسعه می‌داند که در آن رابطه متقابل محیط و جامعه حفظ شده، به‌طوری‌که عوامل اقتصادی، اجتماعی و محیطی همراه با ژرف‌اندیشی خاص به ایجاد الگوهای رفتاری سازمان‌یافته منجر می‌شود، به‌گونه‌ای که نیازهای نسل کنونی روستایی بدون آسیب رساندن به منابع طبیعی که حیات نسل‌های آینده به آن‌ها وابسته است، تأمین شود و آیندگان نیز مدنظر باشند. اساس اصول کلیدی مندرج در نظریه‌های توسعه روستایی شامل مواردی چون توجه به ساختار، اهداف و کارکرد روستاها، پایداری و تعادل، بومی‌سازی و هدایت تغییرات به سمت پایدارسازی روستاهاست (آمار، ۱۳۹۲: ۶۳). اگر توسعه روستایی را به‌عنوان فرآیندی تعریف نمایم که منجر به افزایش ظرفیت روستاییان جهت کنترل محیط‌زیست خود، همراه با توزیع گسترده منافع حاصل از چنین کنترلی می‌گردد؛ هدف سازمان‌های توسعه روستایی، کمک به مردم جهت نیل به زندگی بهتر است. اثربخشی سازمان‌های توسعه روستایی در ارتقای توسعه روستایی را فقط می‌توان بر حسب میزانی مشخص نمود که از

منافع روستاییان با در نظر گرفتن موارد ذیل حمایت نموده‌اند: عمل کردن به‌عنوان ابزاری برای مشارکت همگانی در تصمیم‌گیری محلی، توسعه ارتباطات دوسویه بین مردم و رهبران آن‌ها، تسهیل‌سازی در تأمین خدمات، بسیج منابع محلی، بیان نمودن و بررسی تقاضاها و نیازهای محلی، ایجاد آگاهی‌های سیاسی- اجتماعی، توسعه قابلیت‌های رهبری محلی و اثرگذاری تغییرات در ساختار اجتماعی و یا در سیاست‌های ملی (صادقی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۲). یکی از این سازمان‌های عمومی محلی دهیاری‌هاست. به‌موجب قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور مصوب سال ۱۳۷۷ مجلس شورای اسلامی به وزارت کشور اجازه داده شد به‌منظور اداره امور روستا، سازمانی به نام دهیاری تأسیس کند و اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها و آیین‌نامه مالی و استخدامی آن را به تصویب هیئت دولت برساند. بر این اساس و به‌منظور اجرای تبصره ۲ قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور (اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها) در اسفندماه ۱۳۸۰ به تصویب هیئت دولت رسید. به‌هرحال تأسیس این نهاد را می‌توان نشانه‌ای از حرکت به‌سوی اجرای نظام مدیریت روستایی دانست که می‌تواند تحولی را در فرآیند مدیریت و توسعه روستاها ایجاد کند. به‌هرحال جایگاه مناسب و قانونی دهیاری‌ها و گستره وظایف و اختیارات جدیدی به عهده دهیاری‌ها گذاشته شود. این نهاد قادر است در چارچوب قانونی وظایف و اختیارات خود مسئولیت‌های بیشتری را در روند توسعه روستاها عهده‌دار شود. نقش کارکردی دهیاری‌ها عبارت از انجام اقدامات و فعالیت‌هایی است که در راستای تحقق اهداف کلان مدیریت نوین روستایی و بهبود شرایط زندگی روستاییان صورت می‌گیرد. دهیاری به‌منزله بازوی اجرایی شورای اسلامی روستا، در کنار این نهاد محلی، در رأس پیکان مدیریت روستایی قرار گرفت و طی دهه‌های اخیر تغییرات و تحولات متعددی در عرصه نهاد تصمیم‌گیری و اجرایی شورای اسلامی روستا و دهیاری به وجود آمد. بررسی نقش و کارکرد مدیریت محلی در همه این دوره‌ها مبین این واقعیت است که رسیدگی به امور کالبدی روستا، از سال‌های بسیار دور تاکنون، جزء وظایف اصلی مدیران روستا بوده است. همچنین با مروری به وظایف دهیاری‌ها به‌عنوان بازوی اجرایی شوراهای مطرح می‌باشند نقش اینها نیز در توسعه پایدار روستا مشخص است (رضوانی، ۱۳۹۰: ۱۲۰). شکل‌گیری دهیاری بخش عظیمی از مشکلات مدیریت روستایی از جمله تغییرات مداوم ساختاری را از بین برده است. دهیاری به‌عنوان یک نهاد محلی، رابط میان نهادهای دولتی و مردمی، بازوی اجرایی شوراهای اسلامی در نظام مدیریت نوین روستایی، ارائه‌کننده بسیاری از خدمات و تسهیلات عمومی و رفاهی، تقویت‌کننده روند توسعه اجتماعی و فرهنگی، بسترساز شهرهای آینده و کنترل‌کننده روند مهاجرت از روستا به شهرها، حافظ امکانات زیربنایی احداث‌شده در نواحی روستایی و تقویت‌کننده روند توسعه کشاورزی می‌باشد. هنگامی که تحول ساختاری سکونتگاه‌های روستایی به‌عنوان یک پدیده جغرافیایی مورد مطالعه قرار می‌گیرد، مشخص می‌شود که تحول و دگرگونی ساختاری در سکونتگاه‌های روستایی متأثر از عوامل مختلف درون‌زا نظیر ویژگی‌های طبیعی، محیطی و شبکه دسترسی مواصلاتی و عوامل برون‌زا نظیر سیاست‌گذاری‌ها و یا اقدامات عمرانی و فیزیکی در مقیاس محلی، ناحیه‌ای و ملی است که باعث دگرگونی در ساختارها شده است. در این راستا، روستاها به‌واسطه کارکرد اساسی خود تأمین‌کننده بسیاری از نیازهای زیستی، سکونتی و اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و فضایی قابل‌بررسی و ملاحظه است. این خصیصه از پویایی افراد و گروه‌های جامعه روستایی برای اعمال نگرش‌ها و علایق خود در ساخت کالبد و فضای روستا ناشی می‌شود. بنابراین پذیرش پویایی و تغییر دائمی برای جامعه انسانی موجب الزام به پذیرش تغییر دائمی و پویایی روستا در ابعاد مختلف آن است. از اینرو، وقتی در نتیجه عوامل مختلف، تغییری در نیازهای سکونتگاه روستایی رخ دهد، نه تنها باید انتظار کارکردهای جدیدی را داشت، بلکه این تغییر نیازها باید به گونه‌ای باشد که ارتباطات و هماهنگی‌های جدیدی در ساختار سکونتگاه روستایی ایجاد کند. در غیر این صورت در نظام روستایی نظمی ایجاد می‌شود. دگرگونی در این کارکردها به سرعت انجام نمی‌پذیرد و به مرور زمان با تحول و تغییر در ساختارها و در نحوه برخورد با ارزش‌ها، کارکردهای روستایی تغییر می‌یابد. بنابراین کارکرد یک سکونتگاه روستایی ثابت و ایستا نبوده و در جریان زمان دگرگون می‌شود. تحولات زیادی کارکرد روستاها تحت تأثیر قرار داده

است، مانند فناوری‌های جدید و اجرای طرح‌های عمرانی و فیزیکی که منجر به دگرگونی مناسبات کار و تولید و به تبع آن شیوه‌های زندگی روستایی شده است. با تغییر در شیوه ساخت و نوع مسکن و همچنین کالبد و ساختار روستا، کارکرد تمامی عناصر موجود در فضای روستایی تغییر می‌یابد. از اینرو، ساخت و کارکرد به‌طور نظام‌وار با یکدیگر ارتباط داشته که تغییری در یکی باعث تغییر در دیگری می‌شود (توکلی و رزلانسری، ۱۳۹۵: ۱۴۴). از نگاه نوسازی نیز جامعه روستایی به دلیل حاکمیت ارزش‌های سنتی و ساختارهای قدیمی از مصادیق جوامع سنتی و عقب مانده است. از آنجا که نوسازی یک فرآیند رو به پیشرفت است، جوامع باید از حالت سنتی به سمت حالتی پیچیده پیش روند. بدین منظور ساختارهای سنتی و ارزش‌های آن کلاً جای خود را باید به مجموعه‌ای از ارزش‌های جدید بدهند که در این فرآیند در بسیاری از موارد با مقاومت گروه‌های سنتی جامعه به‌ویژه روستاییان مواجه خواهد شد. در شرایط کنونی بسیاری از ویژگی‌های نسبت داده شده به جوامع شهری و روستایی ممکن است مصداق خود را از دست داده باشند. همچنان که در مورد سایر ویژگی‌های اجتماعی همچون تجانس، تحرک اجتماعی و روابط متقابل، تمایزات بین جامعه روستایی و شهری به دلیل نفوذ و گسترش بی‌رویه شهرنشینی و فرهنگ شهری کمتر شده است (نجفی‌کانی، ۱۴۰۰: ۱۷۱). روستاها در کشورهای توسعه یافته و حتی بسیاری از کشورهای در حال توسعه کمتر از همیشه روستایی و یا دست کم دهقانی باقی مانده‌اند. کمبودها و عدم برخورداری‌ها در مقایسه با نقاط شهری در حال کاهش است و رفتار و روحیات روستاییان نیز شهری می‌شود (Neslinur and Berrak, 2016: 791). به‌طوری‌که برژه و رویه (۱۹۷۷) از پایان دوگانه انگاری بین شهر و روستا سخن می‌گویند. شاپویی (۱۹۸۸) نشان می‌دهد که روستاییان فرانسوی نسبت به هم‌تایان شهری خود نه آنقدرها عقب مانده‌اند و نه چندان رشد. این مسئله در مورد روستاهای ایران، به‌خصوص که در سال‌های اخیر با توسعه خدمات‌رسانی به روستاها و برخورداری نقاط روستایی از اکثر امکانات و خدمات رفاهی و بسیاری دیگر از کشورهای جهان سوم نیز مصداق دارد (جمعه‌پور، ۱۳۹۴: ۵۶). بنابراین چنین استدلال می‌شود اجرای طرح‌های فیزیکی و عمرانی در مناطق روستایی مرحله‌ای از تکامل و پیشرفت است که زیرساخت‌ها و بستر لازم را برای سنت‌گریزی و نمایان شدن مظاهر شهری که از مولفه‌های مهم اساسی توسعه است، فراهم می‌سازد. اهداف عمومی اجرای پروژه‌های عمرانی روستاها، افزایش راندمان کار روستاییان، بهبود معیشت و رفاه سطح زندگی در روستاها، جلب سرمایه‌گذاری در روستاها، تکمیل و اصلاح چرخه تولید - مصرف روستایی، پیشگیری از مهاجرت بی‌رویه روستاییان به شهرها می‌باشد (نجفی‌کانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۶؛ عزمی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۶). در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت، توسعه هدف غایی مدیریت روستایی است. چند بعدی بودن فرآیند توسعه در نواحی روستایی و لزوم توجه به بعد کالبدی به‌مثابه بستر و زمینه کارکردهای اجتماعی و اقتصادی از عناصر مهم و ساختاری در مدیریت توسعه سکونتگاه‌های روستایی به شمار می‌رود. بنابراین، نظم بخشیدن به کالبد روستا زیربنای توسعه پایدار این نواحی، از وظایف مهم مدیریت محلی در قالب شورای اسلامی روستا و دهیاری است (دربان و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۷۶؛ بدری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۵۲). بر همین اساس، ایجاد دهیاری‌ها در روستاها را می‌توان نقطه عطفی در تاریخ توسعه پایدار روستایی ایران به شمار آورد و کیفیت و اثر بخشی مدیریت و عملکرد دهیاری عامل تعیین‌کننده و حیاتی در تحقق توسعه و رفاه جامعه روستایی است (احمدوند، ۱۳۹۳: ۲۵). در این راستا تحقیقات گسترده‌ای انجام گردید که به برخی از آن‌ها به شرح زیر اشاره می‌گردد:

مهدوی و نجفی‌کانی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای با هدف بررسی عملکرد دهیاری‌های استان آذربایجان غربی در توسعه نواحی روستایی به این نتیجه رسیدند که دهیاری‌ها نقش مهمی در بهبود اوضاع کالبدی و فیزیکی، زیست‌محیطی و توسعه اجتماعی روستاها داشتند و به تبع آن انگیزه ماندگاری روستاییان در روستاها افزایش یافته است.

لطفی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود برای روستاهای بخش بادرود - شهرستان نطنز نشان دادند که بین دهیاری و توسعه اقتصادی روستا رابطه معناداری وجود داشته است و دهیاری‌ها نقش کلیدی در توسعه اقتصادی روستا ایفا کردند. همچنین اذهان

داشته‌اند که اگرچه دهیاری‌ها از نظر اقتصادی به‌طور مستقیم نقش چندانی در ایجاد زمینه برای تشکیل کارگاه‌های تولیدی در روستا ایفا نکردند، اما تأثیر مثبتی در بازاریابی محصولات کشاورزی و سنددار شدن املاک روستاییان داشته‌اند.

شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی که در بخش دشمن زیاری - شهرستان ممسنی داشتند به این نتیجه رسیدند که بین روستاهای دارای دهیاری و فاقد دهیاری از لحاظ مولفه‌های کیفیت مکانی تفاوت معناداری وجود دارد. به‌طوری‌که روستاهای دارای دهیاری با ۳۰/۸ و نقاط روستایی فاقد دهیاری ۱۰/۵۹- درصد به ترتیب در مرتبه اول و دوم از اهمیت نظر کیفیت مکان زندگی قرار گرفته‌اند. به عبارتی روستاهای دارای نهاد مدیریت دهیاری از نظر مکان زیست نسبتاً توسعه یافته‌تر بوده‌اند.

قنبری و بهرامی (۱۳۹۵) یافته‌های پژوهش آن‌ها تحت عنوان مدیریت محلی و نقش آن در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان چناران حاکی از این بود که نقش موثر و کارآمد مدیریت محلی در توسعه کالبدی روستایی را تأیید کرده است. بر اساس یافته‌های تحقیق به‌جز در معیار وضعیت اقتصادی، در مورد معیارهای موردبررسی بین دیدگاه دو جامعه تفاوت معنادار وجود دارد.

برقی (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای در بخش دهدز شهرستان ایذه نشان داد که شاخص‌های اجتماعی، از نظر تعاملات دهیاران و شوراهای اسلامی وضعیتی مناسب، اما از نظر شاخص‌های اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی وضعیت ضعیف‌تری داشته‌اند و تعاملات و روابط نامطلوب بوده‌اند. نوع روابط دهیاران و شوراهای اسلامی بایستی زمینه‌ساز توسعه پایدار شود؛ در حال که نتایج، چنین وضعیتی را نشان نمی‌دهند؛ بنابراین، دهیاران و شوراهای اسلامی باید همه شاخص‌های توسعه را به‌صورت یکپارچه دنبال کنند و با ایجاد تعاملات در همه شاخص‌ها، مدیریت و توسعه روستاها را محقق کنند.

دانیل لرنر^۱ یکی از اولین نظریه‌پردازان نوسازی است که نظریه خود را تحت عنوان شخصیت متحرک (فعال)، به دنبال تحقیقی که در دهکده بالگات در ترکیه انجام داد، مطرح ساخت. در این تحقیق او نشان داده است که برتری جویی فردی (کدخدای) در داشتن ابزار و امکانات مدرن، موجبات پیشرفت او را فراهم می‌آورد و به تدریج این امر در دهکده نیز شیوع پیدا می‌کند و پس از ۴ سال آن منطقه از نظر امکانات و اقتصاد رشد قابل توجهی پیدا می‌کند (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۱: ۸۶).

رامانایدو^۲ (۲۰۱۱) در پژوهشی دریافت که سبک مدیریت کارآمد روستایی، به‌طور مثبت با مدیر کارآفرین و عملکرد کارکنان ارتباط دارد و همچنین مدیر تحول‌آفرین روستایی در ارتباط بین سبک مدیریتی و عملکرد کارکنان نقش میانجی‌گری دارد. گرونینگر^۳ و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله‌ای تحت عنوان پایدارسازی روستاهای افغانستان تحت محدود مرکزی تأثیر دولت نتیجه گرفته است که زمین و آب، ناامنی، دسترسی، گرفتن زمین و ناپایداری، درگیری، بی‌زمینی روستایی، مشکلات زیست‌محیطی و اموال مشترک از عوامل مهم پایدارسازی روستاهاست (Lawal, 2014:142).

لاوال^۴ (۲۰۱۴) در مقاله خود به شناخت و اهمیت دولت‌های محلی در فرایند توسعه روستایی می‌پردازد. بررسی‌ها نشان داده است که دولت محلی در پاسخ به چالش‌های تأمین زیرساخت‌های روستایی و بهبود آن ضعیف بوده است. همچنین در مناطقی که تا حدودی زیرساخت‌های روستایی بهبود یافته با مشکلات زیست‌محیطی همراه بوده است که رابطه معنی‌داری با توسعه دارد (Groninger et al, 2013: 6).

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان علی‌آباد در محدوده ۵۴ درجه و ۴۰/۷ دقیقه تا ۵۵ درجه و ۸/۹ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۳۶/۲ دقیقه و تا ۳۷ درجه و ۵/۲ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. محدوده جغرافیایی فوق ۱۱۶۳ کیلومتر مربع وسعت داشته که تمامی وسعت

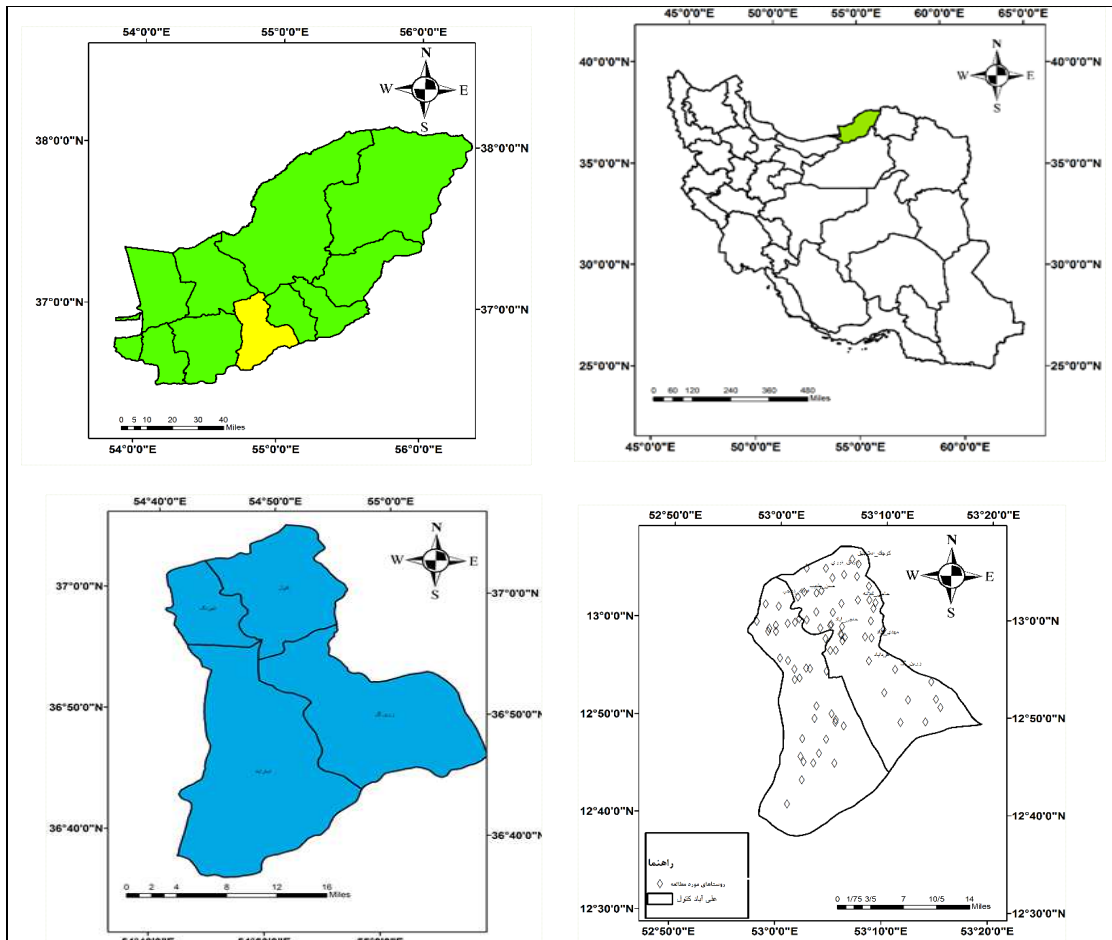
1- Danil lerner

۲- Ramanaidu

۳- Groninger

۵ - Lawal

شهرستان را در برمی گیرد این منطقه تا پیش از سال ۱۳۵۸ شمسی بر اساس تقسیمات کشوری یکی از بخش‌های گرگان بوده است. اما در سال یادشده با تأیید شورای انقلاب اسلامی به شهرستان تبدیل شد. در حال حاضر این شهرستان دارای دو بخش و چهار دهستان می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان، ۱۳۹۳). بخش مرکزی شامل دو دهستان به نام کتول و زرین‌گل می‌باشد. بخش مذکور در مجموع دارای ۴۹ روستا است که ۳۳ روستا در دهستان کتول و ۱۶ روستا در دهستان زرین‌گل واقع است.

شکل ۱. محدوده مورد مطالعه

مواد و روش‌ها

این پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی و پیمایشی با هدف کاربردی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل خانوارهای ساکن در بخش مرکزی شهرستان علی‌آباد کتول با جمعیتی معادل ۲۷۲۱۱ خانوار، که با توجه به بالا بودن تعداد جامعه آماری از بین روستاهای این بخش، تعداد ۱۰ روستا به عنوان نمونه (۸ دهیاری با سابقه فعالیت بیش از یک دهه و ۲ روستا با دهیاری جدیدالتاسیس) انتخاب شدند. جامعه آماری ۳۵۹۱ خانوار روستایی بوده که تعداد نمونه‌ها بر اساس فرمول کوکران ۳۵۰ نفر با روش نمونه‌گیری ساده / منظم یا سیستماتیک انتخاب شدند. همچنین ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها و سنجش متغیرهای تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد. پایایی ابراز تحقیق پس از انجام پیش‌آزمون از طریق ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۹ به دست آمده است. در این تحقیق، شاخص‌های کالبدی - زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی، متناسب با شرح وظایف دهیاری‌ها که مشتمل بر ۴۸ بند می‌باشد، به عنوان شاخص‌های تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از

تحلیل‌های همبستگی کای اسکوتر و فای / کرامر و آزمون‌های مقایسه میانگین فریدمن، ویلکاکسون، مک‌نمار، مان وایتنی و آزمون تی مستقل در محیط نرم‌افزاری SPSS انجام شده است و نقشه‌ها نیز در محیط ArcGIS ترسیم گردید.

یافته‌های تحقیق

توسعه کالبدی، علاوه بر اینکه کوششی برای جهت بخشیدن به تکامل محیط زندگی بشر است، بازتاب تکامل زندگی اجتماعی نیز محسوب می‌شود. توسعه کالبدی در روستاها عمدتاً با ساختار کالبدی مناطق روستایی مرتبط است و آنگاه با مضامین و مولفه‌هایی چون کاربری اراضی، ارتباطات و حمل‌ونقل، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی، مسکن، کار، تفریح، گردشگری و رفاه عمومی که روستاییان به‌تنهایی قادر به تأمین آن نیستند در ارتباط قرار می‌گیرد. در توسعه کالبدی تلاش می‌شود از طریق برنامه کالبدی فرآیندهای اجتماعی هدایت شوند. بنابراین هدایت پوشش‌های اجتماعی با بهره‌برداری مفیدتر از فضا و محیط طبیعی برای زندگی انسان میسر است (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۴). در این میان مشارکت مردم و دخالت مدیریت محلی به‌منزله نهاد برخاسته از بطن جامعه روستایی در فرآیند توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی و ایجاد فضای مناسب زیستی و فعالیت نقش موثر ایفا می‌کنند.

بررسی میزان تغییر کاربری اراضی پس از تأسیس دهیاری

کاربری زمین در مفهوم نوع و چگونگی استفاده از زمین به کار می‌رود، با این حال موضوع کاربری زمین روستا، مقدمتاً مفهومی متفاوت با شهر دارد، این اصطلاح در نگاه نخست به پوشش زمین در قالب مزارع وسیع، اراضی جنگلی، دیمزارها و مزارع کشت آبی و مانند آن اطلاق می‌شود. در ادبیات برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، کاربری زمین به نوع پوشش و اشغال زمین توسط فعالیت‌های مختلف انسان در بافت کالبدی یا بافت ساخته‌شده و مسکونی روستا اطلاق می‌شود که کاربری کشاورزی تنها یکی از انواع آن‌هاست (غفاری، ۱۳۹۱: ۱۲۵). در این قسمت ۷ گویه از کاربری‌های مختلف با استفاده از طیف لیکرت از درجه‌بندی خیلی کم تا خیلی زیاد سنجیده شده‌اند و سپس با استفاده از آزمون فریدمن میانگین رتبه‌ای هر کدام نشان داده شده است که بیانگر میزان اهمیت هر یک از گویه‌هاست.

جدول ۱: مقایسه میانگین تغییر کاربری اراضی پس از تأسیس دهیاری با آزمون فریدمن

ردیف	سوالات	Mean Rank	کای اسکوتر	DF	Sig
۱	زراعی به مسکونی	۶	۷۰۵/۹۰۳	۶	۰/۰۰۰ (**)
۲	زراعی به تجاری	۳			
۳	مسکونی به تجاری	۴			
۴	مسکونی به خدماتی	۴/۲			
۵	زراعی به دامداری	۳/۶			
۶	دامداری به مسکونی	۴/۲			
۷	زراعی به تفریحی- ورزشی	۲/۶			

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد

همان‌طوری که جدول ۱ اشاره شد، بیشترین مقادیر به تغییر کاربری اراضی زراعی به مسکونی با میانگین رتبه‌ای ۶ تعلق گرفته که در نتیجه روند افزایش جمعیت می‌باشد و کمترین مقادیر به اراضی زراعی به تفریحی و آموزشی با میانگین رتبه‌ای ۲/۶ اختصاص یافته است که تفاوت معنادار تا سطح اطمینان ۹۹ درصدی را نشان می‌دهد. در روستاهای مورد مطالعه زمین‌های کشاورزی در بخش پیرامونی روستاها قرار گرفته است. علاوه بر آن به‌منظور تبیین مقایسه تأثیر دهیاری‌ها بر کاربری اراضی روستاها بین دو گروه روستا A و B از آزمون مان‌وایتنی استفاده شد و نتایج این آزمون به شرح زیر می‌باشد.

جدول ۲: مقایسه میانگین تغییر کاربری اراضی در روستاهای گروه (A و B) با آزمون مان‌وايتنی

متغیر	گروه‌ها	میانگین رتبه‌ای	مان‌وايتنی U	معناداری (Sig)	نتیجه	
					تایید	رد
زراعی به مسکونی	A	۱۷۹/۳۵	۶۱۷۷۳/۰۰۰	۰/۰۳۶ (*)	*	-
	B	۱۴۸/۹۶				
زراعی به تجاری	A	۱۸۰/۰۳	۵۹۷۰/۵۰۰	۰/۰۱۳ (*)	*	-
	B	۱۴۴/۹۱				
مسکونی به تجاری	A	۱۷۸/۷۷	۶۳۴۷/۰۰۰	۰/۰۴۸ (*)	*	-
	B	۱۵۲/۴۴				
مسکونی به خدماتی	A	۱۸۲/۶۲	۵۱۹۸/۰۰۰	۰/۰۰۰ (**)	*	-
	B	۱۲۹/۴۶				
زراعی به دامداری	A	۱۷۵/۹۱	۷۲۰۳/۰۰۰	۰/۰۲۹ (ns)	-	*
	B	۱۶۹/۵۶				
دامداری به مسکونی	A	۱۷۷/۶۴	۶۶۸۵/۰۰۰	۰/۰۱۴۷ (ns)	-	*
	B	۱۵۹/۲۰				
زراعی به تفریحی - ورزشی	A	۱۶۹/۳۶	۵۷۹۰/۰۰۰	۰/۰۰۴ (*)	*	-
	B	۱۴۲/۷۳				

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد (*). سطح معناداری ۹۵ درصد (ns) عدم معناداری (A: روستاهای دارای

دهیاری بیش از یک دهه، B: روستاهای با دهیاری جدیدالتاسیس)

مدیریت پایدار زمین نیازمند برخی دانایی‌ها و ابتکارات است مثلاً در هر نوع مدیریت کاربری زمین باید چهار اصل اساسی نیاز به غذا، آب پاک، هوای پاک و سرپناه مورد توجه قرار گیرد. مدیریت بدون توجه به این اصول کارایی لازم را نخواهد داشت و مصداق فردی است که بر شاخه نشسته و بن می‌برد. با توجه به تحول شرایط زندگی در روستاها در گذر زمان و در عرصه‌های مختلف، بافت قدیم با زندگی امروزی هماهنگی لازم را ندارد و حداقل لازم است اصلاحاتی در آن به وجود آید تا بتوان شرایط مناسب زندگی را فراهم نماید (رضوانی، ۱۳۹۰: ۸۷). بنابراین عمران فیزیکی روستاها، بخشی از فرآیند توسعه روستایی به شمار می‌آید که خطوط اصلی آن در قالب تغییرات کالبدی روستاها ترسیم می‌شود. از اینرو بستر طبیعی یک سکونتگاه و تغییرات ایجادشده در آن مانند ساختمان‌ها، خیابان‌ها، تسهیلات و تأسیسات عمده به‌عنوان عناصر کالبدی اشغال‌کننده فضا محسوب می‌شوند.

طبق اطلاعات مندرج در جدول مربوطه به‌منظور بررسی مقایسه میانگین تغییر کاربری اراضی در روستاهای گروه (A و B) از آزمون مان‌وايتنی استفاده گردیده است. به‌طوری که میانگین رتبه‌ای به‌دست آمده در جدول بالا میزان اختلاف بالایی را در بین دو گروه نشان می‌دهد و برای تغییر کاربری اراضی مسکونی به خدماتی و کاربری زراعی به تفریحی و ورزشی تفاوت معنی‌دار و ۹۹ درصدی را تبیین می‌نماید. همچنین تغییر کاربری زراعی به مسکونی، زراعی به تجاری و مسکونی به تجاری تفاوت معنادار تا سطح اطمینان ۹۵ درصد را بین روستاهای گروه A و B نشان می‌دهند. شایان ذکر است که نتایج آزمون برای کاربری زراعی به دامداری و دامداری به مسکونی هیچ تفاوت معناداری بین دو گروه روستایی را نشان نمی‌دهند و کم‌وبیش همگن و متجانس هستند. برای تغییر کاربری زراعی به دامداری می‌توان عنوان کرد که حرفه اصلی روستاییان کشاورزی می‌باشد و تمایل زیادی برای تغییر کاربری زراعی - دامداری وجود ندارد.

جدول ۳: مقایسه میانگین بهبود توسعه شاخص کالبدی - زیست‌محیطی قبل و بعد از تأسیس دهیاری با آزمون ویلکاکسون

نتیجه	متغیر	میانگین		Z	(Sig)	نتیجه	
		قبل از تأسیس	بعد از تأسیس			تأیید	رد
-	پیگیری و اجرای طرح‌های هادی	۱/۷	۳	-۱۴/۷۷۷	۰/۰۰۹ (*)	*	-
-	کیفیت ساخت‌وساز مسکن روستایی	۲/۱	۳	-۱۱/۴۰۰	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	حفظ آثار باستانی	۱/۴	۱/۷	-۶/۵۱۷	۰/۰۰۸ (*)	*	-
-	بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن	۱/۹۷	۲/۹	-۱۲/۲۶۹	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	احداث بوستان، ایجاد فضای سبز و درختکاری کنار معابر	۱/۴	۱/۹	-۹/۴۴۶	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	تسطیح و توسعه معابر	۲	۲/۶	-۹/۱۲۵	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	کیفیت پوشش معابر	۱/۶	۲/۳	-۱۰/۶۵۴	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	کیفیت راه‌های ارتباطی	۱/۶	۳	-۱۳/۵۹۳	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	نامگذاری خیابان‌ها و کوچه‌ها	۱/۵	۴	-۱۵/۷۰۵	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	کیفیت جمع‌آوری و دفع زباله	۱/۶	۳	-۱۵/۵۶۷	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	احداث مراکز انباشت و بازیافت زباله	۱/۵	۱/۷	-۴/۷۶۳	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	کیفیت شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی در روستا	۱/۶	۲/۹	-۱۴/۳۲۶	۰/۰۰۰ (**)	*	-
-	اقدامات برای حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی	۱/۵	۱/۲	-۱۰/۱۷۴	۰/۰۰۰ (**)	*	-

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد (*) سطح معناداری ۹۵ درصد

به منظور بررسی دیدگاه روستاییان در مورد شاخص‌های توسعه کالبدی در قبل و پس از تشکیل دهیاری‌ها از آزمون ناپارامتریک و همبسته ویلکاکسون استفاده گردید. همان طوری که در جدول زیر اشاره شد. میانگین رتبه‌ای متغیرها قبل از تشکیل با پس از تشکیل دهیاری‌ها تا سطح اطمینان ۹۹ درصد تفاوت معنادار را نشان می‌دهند. هر چند میانگین حاصل شده پس از تشکیل دهیاری ارقام کوچکی هستند، اما مقایسه میانگین‌ها در دوره قبل و پس از تشکیل دهیاری نشان‌دهنده جهت‌گیری مثبت متغیرها پس از تشکیل دهیاری‌ها به سمت توسعه کالبدی را نشان می‌دهند.

قابل اذعان است که به منظور مقایسه میانگین دهیاری‌های تازه تأسیس با دهیاری‌های سابقه از آزمون مان‌وایتنی استفاده گردید. به طوری که میانگین رتبه‌ای به دست آمده در جدول میزان اختلاف بالایی را در بین دو گروه نشان می‌دهند و تا سطح ۹۹

درصد تفاوت معناداری بین آن‌ها وجود دارد. لذا می‌توان نتیجه گرفت دهیاری‌ها در روستاهای گروه A توانسته توسعه کالبدی - فضایی بیشتری را نسبت به روستاهای گروه B ایجاد نماید (جدول ۴).

جدول ۴: مقایسه میانگین شاخص‌های کالبدی - زیست‌محیطی بین دو گروه روستا (A و B) با آزمون مان وایتنی

رد	تأیید	معناداری (Sig)	مان وایتنی U	میانگین رتبه‌ای	گروه‌ها	گویه‌ها
-	*)۰/۰۴۶(*)	۶۲۷۶/۰۰۰	۱۷۰/۹۹	A	پیگیری و اجرای طرح‌های هادی
				۱۹۸/۹۸	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۴۲۵۹/۰۰۰	۱۸۵/۷۶	A	کیفیت ساخت‌وساز مسکن روستا
				۱۱۰/۶۸	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۳۹۹۵/۰۰۰	۱۸۶/۶۴	A	حفظ آثار باستانی
				۱۰۵/۴۰	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۲۰۸۱/۰۰۰	۱۹۳/۰۴	A	بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن
				۶۷/۱۲	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۴۳۱۵/۰۰۰	۱۸۵/۵۷	A	احداث بوستان، ایجاد فضای سبز و درختکاری کنار معابر
				۱۱۱/۸۰	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۲۴۵۶/۰۰۰	۱۹۱/۷۹	A	تسطیح و توسعه معابر
				۷۴/۶۲	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۳۵۷۱/۰۰۰	۱۸۸/۰۶	A	کیفیت پوشش معابر
				۹۶/۹۲	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۱۲۵۲/۵۰۰	۱۹۵/۸۱	A	کیفیت راه‌های ارتباطی
				۵۰/۵۵	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۷۳۱/۰۰۰	۱۹۷/۵۶	A	نامگذاری خیابان‌ها و کوچه‌ها
				۴۰/۱۲	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۵۹۱۳/۰۰۰	۱۸۰/۲۲	A	کیفیت جمع‌آوری و دفع زباله
				۱۴۳/۷۶	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۴۸۴۰/۰۰۰	۱۸۳/۸۱	A	احداث مراکز انباشت و بازیافت زباله
				۱۲۲/۳۰	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۲۱۸۳/۰۰۰	۱۹۲/۷۰	A	کیفیت شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی در روستا
				۶۹/۱۶	B	
-	*)۰/۰۰۰(**)	۲۹۵۳/۰۰۰	۱۹۰/۱۲	A	اقدامات برای حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی (سیل و...)
				۸۴/۵۶	B	

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد (*) سطح معناداری ۹۵ درصد

بررسی وضعیت ارائه خدمات توسط دهیاری

کالبد سکونتگاه‌های روستایی بستری برای عملکرد اقتصادی و اجتماعی آن‌هاست بنابراین جهت ایجاد ارتقای عملکردی در سکونتگاه‌های روستایی، ایجاد تحول و ساماندهی کالبدی لازم است. بستر طبیعی یک سکونتگاه و تغییرات ایجادشده در آن مانند: ساختمان‌ها، خیابان‌ها، تسهیلات و تأسیسات عمده به‌عنوان عناصر کالبدی اشغال‌کننده فضا محسوب می‌شوند. مهیا نمودن عناصر کالبدی مناسب و تأمین تسهیلات لازم زندگی متناسب با شرایط زمان از عوامل اصلی ماندگاری مجتمع‌های زیستی به‌ویژه در مناطق روستایی می‌باشد. افزایش تدریجی نابرابری‌های شرایط زندگی بین نقاط شهری و روستایی از دهه ۱۳۴۰ به این طرف جریان مهاجرت‌های روستا به شهر را در کشور به وجود آورد. تشدید این امر در دهه‌های بعدی نگرانی‌های عمده را برای سازمان‌های ذیربط فراهم آورد تا موج جابجایی جمعیت کنترل شود. نظر به اینکه نابرابری‌های توسعه و دسترسی به امکانات و

خدمات زندگی بین شهر و روستا یکی از عوامل شناخته شده در مقوله مهاجرت‌ها محسوب می‌شود، تلاش برای کاهش این نابرابری‌ها از جمله اهداف برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور به‌ویژه پس از انقلاب سال ۱۳۵۷ بوده است (میرلطفی و دل آرام، ۱۴۰۰: ۱۱۶).

به منظور مقایسه خدمات‌رسانی در بین دو گروه روستا (A و B) از آزمون ناپارامتریک مان‌وايتنی استفاده گردید. بر اساس نتایج به دست آمده، اختلاف معناداری در سطح ۹۹ درصد در بین دو گروه در زمینه ساخت خانه بهداشت و گورستان وجود دارد. اما در زمینه ساخت کشتارگاه دام و گرمابه عمومی در دو گروه اختلاف معناداری مشاهده نشده است.

جدول ۵: مقایسه میانگین ارائه خدمات توسط دهیاری بین دو گروه روستا (A و B) با آزمون مان‌وايتنی

گویه	گروه‌ها	میانگین رتبه‌ای	مان‌وايتنی U	معناداری (Sig)	نتیجه	
					رد	تأیید
خانه بهداشت، مرکز بهداشت	A	۱۵۹/۰۰	۲۹۶۰/۰۰۰	(**)۰/۰۰۰	*	-
	B	۲۶۵/۳۰				
گرمابه عمومی	A	۱۷۶/۸۹	۶۹۱۰/۰۰۰	(ns)۰/۲۵۵	-	*
	B	۱۶۳/۷۰				
کشتارگاه دام	A	۱۷۵/۱۷	۷۴۲۳/۵۰۰	(ns)۰/۸۵۶	-	*
	B	۱۷۳/۹۷				
غسالخانه	A	۱۷۰/۸۲	۶۲۲۶/۰۰۰	(*)۰/۰۴۲	*	-
	B	۱۹۹/۹۸				
گورستان	A	۱۶۳/۵۳	۴۰۴۶/۰۰۰	(**)۰/۰۰۰	*	-
	B	۲۴۳/۵۸				

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد (*) سطح معناداری ۹۵ درصد (ns) عدم معناداری

جدول ۶: بررسی مقایسه میانگین ارائه خدمات توسط دهیاری بین دو گروه روستاهای مورد مطالعه با آزمون مان‌وايتنی

گویه	گروه‌ها	میانگین رتبه‌ای	مان‌وايتنی U	معناداری (Sig)	نتیجه	
					رد	تأیید
آب‌لوله کشی بهداشتی	A	۱۹۷/۸۶	۶۴۰/۰۰۰	(**)۰/۰۰۰	*	
	B	۳۸/۳۰				
پوشش برق سراسری	A	۱۹۹/۳۷	۱۸۷/۵۰۰	(**)۰/۰۰۰	*	
	B	۲۹/۲۵				
تلفن	A	۱۷۵/۰۴	۷۶۶۲/۰۰۰	(ns)۰/۹۸۳	*	
	B	۱۷۴/۷۴				
گازرسانی	A	۱۷۶/۴۷	۵۸۳۵/۵۰۰	(ns)۰/۴۶۳	*	
	B	۱۶۶/۲۲				
اداره پست	A	۱۹۳/۹۱	۱۸۲۰/۰۰۰	(**)۰/۰۰۰	*	
	B	۶۱/۹۰				

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد (*) سطح معناداری ۹۵ درصد (ns) عدم معناداری

همچنین اختلاف معناداری در خدمات زیربنایی مثل آب‌لوله کشی بهداشتی، پوشش برق سراسری و اداره پست تا سطح اطمینان ۹۹ درصد تفاوت وجود دارد. اما برای خدمات تلفن و گازرسانی تفاوت معناداری بین دو گروه روستا وجود ندارد.

جدول ۷: مقایسه میانگین در ارائه خدمات بعد از تأسیس دهیاری با استفاده از آزمون فریدمن

ردیف	مورد / گزینه	میانگین رتبه‌ای	کای اسکور	DF	Sig	نتیجه	
						تأیید	رد
۱	فضای آموزشی	۴	۷۷۱/۴۵۲	۴	(**) ۰/۰۰۰	*	-
۲	فضای سبز، بوستان و سالم سازی محیط زیست روستا	۳/۶۶					
۳	زمین / اماکن یا سالن ورزشی	۳/۵۴					
۴	ایستگاه آتش نشانی	۱/۵۵					
۵	میلان روستایی	۲/۲۳					

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد

علاوه بر آن نتایج فریدمن نشان می‌دهد که دهیاران در زمینه توسعه شاخص فضای آموزشی عملکرد مناسب و قابل قبولی داشتند و در مقابل در خصوص ساخت ایستگاه آتش نشانی با میانگین ۱/۵۵ از موفقیت قابل قبولی برخوردار نبودند. شایان ذکر است که خدمات رسانی در زمینه‌های مختلف تفاوت معنادار و ۹۹ درصدی دارند و مقادیر اختصاص یافته به هر یک از آن‌ها نشان‌دهنده میزان موفقیت دهیاران بوده است. در ضمن نتایج آزمون مان وایتنی برای مقایسه دو گروه، تفاوت معنادار و ۹۹ درصدی را به استثنای ساخت ایستگاه آتش نشانی نشان می‌دهد.

جدول ۸: مقایسه میانگین ارائه خدمات توسط دهیاری بین دو گروه روستا (A و B) با آزمون مان وایتنی

گروه	گروه‌ها	میانگین رتبه‌ای	مان وایتنی U	معناداری (Sig)	نتیجه	
					تأیید	رد
فضای آموزشی	A	۱۹۲/۳۶	۲۲۸۳/۰۰۰	(**) ۰/۰۰۰	*	-
	B	۷۱/۱۶				
فضای سبز، بوستان و سالم سازی محیط زیست روستا	A	۱۹۰/۵۶	۲۸۲۴/۰۰۰	(**) ۰/۰۰۰	*	-
	B	۸۱/۹۸				
زمین، اماکن یا سالن ورزشی	A	۱۸۶/۳۷	۴۰۷۴/۵۰۰	(**) ۰/۰۰۰	*	-
	B	۱۰۶/۹۹				
ایستگاه آتش نشانی	A	۱۷۵/۰۸	۷۴۵۰/۰۰۰	(ns) ۰/۶۸۳	*	-
	B	۱۷۴/۵۰				
میلان روستایی	A	۱۸۴/۵۸	۵۱۱۵/۰۰۰	(**) ۰/۰۰۰	*	-
	B	۱۲۷/۸۰				

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد (ns) عدم معناداری

نقش دهیاری‌ها در بهبود معیشت خانوارهای روستایی

از دلایل عمده ضعف ساختاری روستاها، مشکلات اقتصادی از جمله نبود فرصت‌های شغلی، وجود بیکاری و همچنین فقر را می‌توان برشمرد که بر مهاجرت‌های روستا - شهری منجر شده و این امر مشکلاتی را هم برای شهرها و هم روستاها و در واقع، برای کل کشور فراهم آورده است. یکی از رویکردهای مهم توسعه پایدار در نواحی روستایی، تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی است؛ زیرا می‌تواند با دگرگونی در ساخت تک بعدی اقتصاد روستایی، موجب افزایش انعطاف پذیری و کاهش آسیب پذیری در برابر تکان‌های بیرونی (نظیر خشکسالی و مشکلات بازار) گردد. همچنین تنوع بخشی اقتصاد روستایی، به عنوان ابزاری برای سرعت بخشیدن به توسعه اقتصادی در سطوح مختلف به شمار می‌آید (دادورخانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۶). در این

قسمت برای بررسی عملکرد دهیاری در زمینه توسعه اقتصادی ۶ شاخص بررسی شده و از مردم خواسته شده تا رضایت خود از عملکرد دهیاری در مورد رشد وضع اقتصادی روستای محل سکونت خود را ارائه دهند.

جدول ۹: بررسی مقایسه میانگین بهبود توسعه شاخص‌های اقتصادی در قبل و پس از تأسیس دهیاری با آزمون ویلکاکسون

نتیجه	تأیید	Sig	Z	میانگین رتبه‌ای	میانگین		متغیر
					قبل از تأسیس	بعد از تأسیس	
-	*	۰/۰۰۰ (**)	-۱۱/۴۵۱	۹۴/۷۰ ۱۴۵/۳۵	۲/۴۶	۱/۵۸	تشویق و آموزش روستاییان به فعال‌سازی صنایع دستی
-	*	۰/۰۰۰ (**)	-۱۴/۸۴۵	۹۰ ۱۵۴/۱۲	۲/۸۹	۱/۵۰	معرفی و بازاریابی محصولات روستاییان
-	*	۰/۰۰۰ (**)	-۱۳/۹۲۱	۸۸/۲۱ ۱۳۹/۲۴	۲/۶۷	۱/۵۹	کاهش فقر و جلوگیری از تکدی‌گری
-	*	۰/۰۰۰ (**)	-۱۳/۰۰۷	۸۵/۱۸ ۱۳۷/۸۶	۲/۵۷	۱/۵۶	گسترش فعالیت‌های تولیدی
-	*	۰/۰۰۰ (**)	-۱۰/۷۲۶	۹۸/۱۲ ۱۳۶/۷۰	۲/۳۰	۱/۵۳	گسترش کارگاه‌های تولیدی
-	*	۰/۰۰۰ (**)	-۱۳/۷۴۸	۶۹ ۱۴۴/۶۷	۳	۱/۸۱	نظارت و مراقبت و اهتمام کامل در نصب برکه قیمت بر روی اجناس

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ ۱۳۹۶ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد

با بررسی شاخص‌های اقتصادی در قبل و پس از تشکیل دهیاری‌ها مشخص گردید که در تمام زمینه‌های بررسی شده اهم از بازاریابی محصولات روستاییان با بالاترین میانگین رتبه‌ای، تشویق و آموزش روستاییان به فعال‌سازی صنایع دستی، کاهش فقر و جلوگیری از تکدی‌گری گسترش فعالیت‌های تولیدی و... تاوت معنادار تا سطح اطمینان ۹۹ درصد ایجاد شده است. به بیان دیگر نتایج این سنجش نشان‌دهنده تأثیر مثبت عملکرد دهیاران در بهبود شاخص‌های اقتصادی است.

بررسی عملکرد دهیاری‌ها در بهبود شاخص‌های اجتماعی روستاییان

تأکید بر اصل مشارکت در برنامه‌ریزی به این دلیل است که توسعه بیش از هر چیز به انگیزش و یادگیری نیازمند است و در بهبود و کفایت مستمر توانایی‌های درونی تجلی می‌یابد و این امر مستلزم مشارکت در تمامی مراحل یک برنامه‌ریزی توسعه‌ای است. مشارکت موردنظر علاوه بر دوره طراحی برنامه‌ها، همه مراحل مطالعات، هدف‌گذاری، سیاست‌گذاری، ارزیابی، تأمین منابع، اجرا، نظارت و ارزشیابی را نیز در بر خواهد گرفت (رضوانی، ۱۳۹۰: ۲۹).

نتایج نشان می‌دهد که با بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان، میزان مشارکت آن‌ها نیز در طرح‌ها و پروژه‌های روستایی افزایش می‌یابد. در واقع مردم وقتی در جامعه احساس امنیت و رضایت داشته باشند، راحت‌تر اقدام به مشارکت در امور مختلف خواهند نمود و ثمره این اقدام منجر به توسعه و پیشرفت جامعه در سطوح مختلف می‌شود. بنابراین مسئولان و برنامه‌ریزان باید با نیازسنجی در زمینه اشتغال در رابطه با بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان بیش از پیش تلاش کنند و از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در سطح روستاهای مورد مطالعه از جمله توسعه صنعت و گردشگری و کشاورزی استفاده نمایند (اسدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۴).

در رابطه با بهبود وضعیت اجتماعی ساکنین روستاهای مورد مطالعه در قبل و پس از شکل‌گیری دهیاری‌ها از آزمون مک‌نمار استفاده شده است و نتایج نشان‌دهنده جهش مثبت وضعیت اجتماعی روستاییان بعد از تشکیل دهیاری می‌باشد. به نحوی که

مؤلفه‌های مورد بررسی تفاوت معناداری تا سطح اطمینان ۹۹ درصد را نشان می‌دهند. از اینرو بعد از تأسیس دهیاری میزان بهبود متغیرهای اجتماعی به‌طور چشمگیری افزایش یافته است که نشانگر تأثیر مثبت و سازنده دهیاری‌ها می‌باشد.

جدول ۱۰: مقایسه میانگین موافقان و مخالفان با بهبود شاخص‌های اجتماعی قبل و پس از تأسیس دهیاری با استفاده از آزمون مک نمار

نتیجه		Sig	کای اسکوئر	بعد از تأسیس		قبل از تأسیس		آزمون مک نمار
رد	تأیید			موافق	مخالف	موافق	مخالف	
-	*	۰/۰۰۰ (**)	۲۰۹/۴۵۵	۳۱۰	۴۰	۶۹	۲۸۱	مشارکت روستاییان در حل مسائل و مشکلات روستا زیاد شده است
-	*	۰/۰۰۲ (**)	۲۸۴/۰۸۵	۳۱۵	۳۵	۲۵	۳۲۵	ارتباط با نیروی انتظامی جهت برقراری امنیت به‌خوبی انجام می‌شود
-	*	۰/۰۰۲ (**)	۲۳۱/۹۱۷	۳۱۴	۳۶	۴۹	۳۰۱	انسجام اجتماعی و جلوگیری از بروز اختلاف در سطح روستا خوب است
-	*	۰/۰۰۱ (**)	۲۰۶/۹۰۳	۳۰۰	۵۰	۳۸	۳۱۲	خانوارهای واجد شرایط به کمیته امداد و بهزیستی معرفی می‌شوند
-	*	۰/۰۰۳ (**)	۲۳۸/۳۱۳	۲۸۱	۶۹	۲۴	۳۲۶	وجود صندوق قرض الحسنه و خیریه در روستا بیشتر شده است
-	*	۰/۰۰۰ (**)	۱۹۹/۵۳۰	۲۵۴	۹۶	۳۶	۳۱۴	میزان تلاش در حفظ آداب و رسوم محلی بیشتر شده است
-	*	۰/۰۰۳ (**)	۲۵۳/۷۹۵	۳۰۳	۴۷	۳۴	۳۱۶	اصول بهداشت محیط در روستا به‌خوبی انجام می‌شود

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱ (***) سطح معناداری ۹۹ درصد

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

آثار تحول جمعیت و سبک مدیریت در شناخت شکل‌گیری، سازمان‌بندی و پایداری سکونتگاه‌های روستایی اهمیت ویژه‌ای دارد. به علت گستردگی مهاجرت و سبک مدیریت برای روستاها، همه جوامع بشری به نحوی با چالش مهاجرت از روستا به شهر مواجه هستند. مدیریت مهم‌ترین عامل در حیات، رشد، بالندگی یا مرگ جامعه است و روند حرکت از وضع موجود به سوی وضع مطلوب را کنترل می‌کند. مدیریت راهبردی بر فرآیند هدایت برنامه‌های راهبردی و اطمینان از اجرای صحیح آن‌ها، برای اطمینان از موفقیت سازمان در بلندمدت دلالت دارد.

با عنایت به نقش دهیار در تحقق توسعه پایدار روستایی، این پژوهش به بررسی نقش دهیاران در توسعه کالبدی فضایی نواحی روستایی از دیدگاه توسعه پایدار پرداخته است. در این تحقیق با طبقه‌بندی ۴۸ بند شرح وظایف دهیاران در سه بعد اصلی کالبدی - زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی به بررسی دیدگاه روستاییان در مورد اقدامات انجام‌شده توسط دهیاران در نواحی روستایی پرداخته شد. یافته‌های پژوهش ضمن تأیید تأثیر مثبت نقش دهیاری‌ها در توسعه کالبدی - زیست‌محیطی، نشان می‌دهند که روستاها از نظر کیفیت خدمات عمومی و توسعه امور زیربنایی وضعیت مناسب و نسبتاً مطلوبی پیدا نموده‌اند. به‌طوری‌که دهیاری‌ها نه تنها در امور عمومی و بهبود اوضاع اجتماعی تأثیرگذار بودند، بلکه مانع مهاجر فرستی و تثبیت جمعیت روستاییان در نواحی مورد مطالعه شدند. از اینرو در راستای تحقق برنامه‌های مصوب دستگاه‌های ذیربط و وفق اساسنامه تشکیلات دهیاری‌ها به‌منظور توسعه همه‌جانبه جوامع روستایی می‌توان پیشنهادهای زیر را به شرح زیر برشمرد:

- بهره‌گیری از متخصصین محلی و برنامه‌ریزان روستایی بومی در فرآیند برنامه‌ریزی کالبدی روستاها
- تداوم فعالیت بهسازی، مقاوم‌سازی و بهبود مسکن روستایی

- لزوم حفظ کاربری اراضی به‌ویژه کاربری زراعی و نظارت بر رشد و گسترش مناسب و نظام‌مند بافت فیزیکی سکونتگاه‌های روستایی

- خودکفایی و خوداتکایی دهیاری‌ها با ارائه طرح‌های درآمدزا و اجرای آن در نواحی روستایی

- تشکیل و راه‌اندازی تعاونی‌های تولیدی و موسسه‌های قرض‌الحسنه در سطح روستا برای حمایت از تولیدات محلی

- تقویت تولیدات محلی مبتنی بر دانش بومی

- شناسایی مزیت‌های نسبی اقتصادی هر یک از روستاها به‌عنوان پیشران‌های توسعه روستایی

- توانمند کردن نهادی و قانونی در جهت افزایش مشارکت عمومی روستاییان در جریان تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های روستایی

- ایجاد شبکه ارتباطی منظم و ساماندهی منطقی نظام توزیع خدمات در سطح روستاهای مورد مطالعه.

- اختصاص دادن اعتبارات کافی و برنامه مدون مالی در جهت اجرای کامل طرح‌های هادی روستایی

- جلوگیری از ورود قوانین مکتوب شهری به حوزه روستایی و بازنگری همه قوانین مرتبط با طرح‌های توسعه روستایی

- توجه به حفظ کاربری اراضی و نظارت بر رشد و توسعه مناسب فیزیکی سکونتگاه‌های روستایی

- سازگاری سرانه تمام کاربری‌ها با شرایط بومی روستاها

- توسعه فضای سبز و درختکاری کنار معابر و مکان‌های عمومی روستاها

- تأسیس امکانات ورزشی در راستای بهبود وضعیت رفاهی جوانان و زنان روستایی

- مدیریت پسماند (جمع‌آوری، تفکیک از مبدأ و دفن در مکان مناسب)

- جمع‌آوری آب‌های سطحی و هدایت آن به خارج از روستا و هدایت آن به سمت مزارع

منابع و مأخذ

احمدوند، مصطفی، (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر دهیاری‌ها بر توسعه پایدار روستایی در شهرستان بویراحمد، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۷، شماره ۳، صص ۴۲-۲۳.

اسدی، زینب؛ پوررمضان، عیسی؛ مولایی هاشجین، نصراله (۱۳۹۵)، نقش مشارکت در توسعه روستایی بخش خشکیبجار شهرستان رشت، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال پنجم، شماره ۱۵، صص ۸۲-۶۱.

آمار، تیمور، (۱۳۹۲)، تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی استان گیلان به منظور تدوین الگوی توسعه کالبدی، فصلنامه برنامه‌ریزی کالبدی - فضایی، سال دوم، شماره چهارم، صص ۷۲-۶۰.

بدری، سید علی، اکبری‌رونیزی، سعید؛ قصابی، محمدجواد، (۱۳۹۲)، نقش مدیریت محلی در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، مطالعه موردی: شهرستان آران و بیدگل، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۴، شماره ۲، صص ۲۷۶-۲۴۹.

برقی، حمید، (۱۳۹۶)، بررسی تعاملات بین دهیاران و شوراهای اسلامی در مدیریت و توسعه نواحی روستایی، بخش دهدز شهرستان ایذه، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، دوره ۷، شماره ۱، صص ۱۱۸-۱۰۱.

پاپلی یزدی، ابراهیمی، محمدامیر (۱۳۸۱)، نظریه‌های توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.

پورطاهری، مهدی؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ بدری، سیدعلی (۱۳۹۰)، راهبردها و سیاست‌های توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی با تأکید بر تجربیات جهانی و ایران، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، چاپ اول، تهران.

توکلی، جعفر؛ رزلانسری، اکرم (۱۳۹۵)، تحلیل اثرات کالبدی و اقتصادی طرح‌های هادی روستایی، موردی، روستاهای شهرستان کرمانشاه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۵، شماره ۱۶، صص ۱۶۰-۱۴۱.

جمعه‌پور، محمود (۱۳۹۴) مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی، دیدگاه‌ها و روش‌ها، انتشارات سمت، تهران.

دادورخانی، فضیله؛ سلمانی، محمد؛ فرهادی، صامت؛ زارع، زهره (۱۳۹۰) حکمروایی خوب راهبردی برای کاهش فقر روستایی، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۳، شماره ۴، صص ۱۲۰-۱۰۳.

دربان آستان، علیرضا، قنبری، مرتضی؛ صحرائی خانقاه، محدثه (۱۳۹۳)، ارزیابی و تحلیل رضایتمندی مدیران محلی از خدمات سازمان‌های محلی،

موردی: روستاهای شهرستان شیروان و چرداول، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۶، شماره ۴، صص ۷۸۹-۷۷۱.

رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۰)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی روستایی در ایران، نشر قومس. تهران.

ریاحی، وحید، کرمی‌نسب، صدیقه (۱۳۹۲)، ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی (بخش کردیان شهرستان جهرم)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۱۲، صص ۷۰-۶۱.

شمس‌الدینی، علی؛ فاضل‌نیا، غریب؛ دهقانی، کیومرث (۱۳۹۵)، نقش دهیاری‌ها در کیفیت مکانی سکونتگاه‌های روستایی، مطالعه موردی، بخش دشمن زیاری - شهرستان ممسنی، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۲۳، شماره ۱، صص ۷۶-۶۳.

صادقی، حجت‌اله؛ صیدائی، اسکندر؛ صالحی، مریم (۱۳۹۵)، ارزیابی عملکرد نهادها و سازمان‌های مرتبط با پایداری روستاها بخش دهدز در شهرستان ایذه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۵، شماره ۱۶، صص ۱۴۰-۱۱۹.

عزمی، آئیژ؛ نوری، مجتبی؛ نصیری، اکرم؛ بابایی، تیمور (۱۳۹۵)، بررسی عوامل موثر در بهبود عملکرد طرح هادی از دیدگاه دهیاران و اعضای شورای روستایی بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۱۶، شماره ۴۲، صص ۱۰۸-۸۳.

غفاری، رامین (۱۳۹۱)، برنامه‌ریزی و طراحی کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، انتشارات جهاد دانشگاهی، اصفهان.

فرجی سبکبار، حسنعلی؛ بیات، ناصر؛ قصابی، محمدجواد (۱۳۹۲)، شناخت و تحلیل علل ناکارآمدی مدیریت روستایی از دیدگاه مردم محلی، مطالعه موردی، بخش مرکزی شهرستان آران و بیدگل، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۲، شماره ۳، صص ۲۸۰-۲۵۷.

قادرمزی، حامد (۱۳۹۴)، برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اشتغال در نواحی روستایی شهرستان جواترود، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۴، شماره ۱۱، صص ۱۳۰-۱۰۹.

قنبری، سیروس، بهرامی، کیوان (۱۳۹۵)، مدیریت محلی و نقش آن در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، موردی، شهرستان چناران، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۶، شماره ۲۲، صص ۱۴۶-۱۳۵.

لطفی، حیدر؛ صالحیان بادی، سعید؛ قاسمی بادی، حمیدرضا (۱۳۹۵)، تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در فرایند توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی بخش بادرود - شهرستان نطنز، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۶، شماره ۲۲، صص ۱۷۶-۱۶۵.

مه‌دوی حاجیلویی، مسعود؛ نجفی‌کانی، علی‌اکبر (۱۳۸۴)، دهیاری‌ها تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران، موردی، دهیاری‌های استان آذربایجان غربی، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۳۷، شماره ۵۳، صص ۳۹-۲۱.

میرلطفی، محمودرضا؛ دل آرام، فاطمه (۱۴۰۰)، تحول کالبدی مسکن روستایی در نوار مرزی شهرستان هیرمند سیستان، فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و روستایی، شماره اول، صص ۱۲۷-۱۱۴.

نجفی‌کانی، علی‌اکبر (۱۴۰۰)، تحلیلی بر تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی در برابر زمین‌لرزه، موردی، روستاهای کوهستانی و جلگه‌ای شهرستان آمل، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۲۴، صص ۱۹۲-۱۶۹.

نجفی‌کانی، علی‌اکبر، صحنه، بهمن، آرخی، صالح، دلاور، شیما (۱۳۹۹) بررسی متغیرهای اثرگذار بر تاب‌آوری مسکن روستایی، در برابر مخاطرات در روستاهای دشتی و کوهستانی موردی روستاهای بخش مرکزی قوچان، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری و روستایی، شماره ۳۷، صص ۴۴-۲۳.

- Groninger, J., Ruffner, C., Walter, A. (2013). Sustaining Rural Afghanistan under Limited Central Government Influence, Stability: International Journal of Security and Development, Vol 2, No 2, PP 1-9.
- Lawal, T. (2014). Local Government and Rural Infrastructural Delivery in Nigeria. International journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 4 (4): PP 139-147.
- Neslinur, H and Kirbas, B. (2016). Learning from Vernacular Architecture: Ecological Solutions in Traditional Erzurum Houses. Procedia - Social and Behavioral Sciences. No: 216. Vole 1. Pp : 788-799.
- Choguill, C. (2007), The search for Policies to support sustainable housing, Journal of habitant International, 31, pp143-149.
- Leitch, A. M and Bohensky, E. L. (2014), Return to „a new normal“: Discourses of resilience to natural disasters in Australian newspapers 2006–2010. Global Environmental Change, 26, 14-26.